

15. *Ольховський Б. І.* Вибори в Україні / Б. І. Ольховський // Конституційне право України : підручник / за ред. Ю. М. Тодики, В. С. Журавського. – К. : Ін Юре, 2002. – С. 254-267.
16. *Марцеляк О. В.* Принципи виборів Народних депутатів України (загальнотеоретична характеристика) / О. В. Марцеляк // Вісник Академії митної служби України. Серія: Право. – 2009. – № 1. – С. 26-34
17. *Герасименко Т. В.* Принципы выборов в органы государственной власти и местного самоуправления в Российской Федерации [Текст]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Т. В. Герасименко. – Тюмень, 2003. – 213 с.

Лукаш Т. Выборная система реализации народовластия: историко-правовая рефлексия.

Анализируется природа и сущность демократии как народовластие через систему выборов, деления и разграничения ветвей власти от античности, через Гоббса и Локка к Канту, Гегеля и Маркса.

Ключевые слова: человек, политика, демократия, выборы, культура, воспитание.

Lukash T. Elective system of realization of democracy: istoriko-pravovaya reflection.

Nature and essence of democracy as democracy is analysed through the system of vyborov, divisions and differentiating of branches of power from antiquity, through Gobbssa and Lokka to Kantu, Gegelya and Marksa.

Keywords: persons, politician, democracy, vybory, culture, education.

УДК 34.08.:340.123(477)

Сабадощ Т. І.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ВПЛИВ ДЕРЖАВНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ А. ВОЛОШИНА НА ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ ДУМКИ

У статті висвітлюється державницька діяльність А. Волошина та її вплив на формування української правової думки. Здійснюється дослідження державно-правового статусу Карпатської України та ролі А. Волошина у боротьбі за її незалежність.

Ключові слова: А. Волошин, державницька діяльність, автономія, незалежність, українська правова думка.

Становлення та розвиток української правової думки Закарпаття на різних історичних етапах має свої особливості, пов'язані з перебуванням західноукраїнських земель у складі різних держав. Така розрідненість пояснюється їх підпорядкованістю державно-правовим системам та законодавству тих чи інших країн. Державно-правова ідеологія, що формувалась в таких складних історичних умовах, полягала в першу чергу у відродженні і розбудові української державності урядом Карпатської України на чолі з А. Волошином

Територія Карпатської України у складі Чехо-Словацької республіки опинилися під впливом централізаторських, нівеляційних зусиль самодержавства, спрямованих на утримання під своїм контролем прадавньої української землі. Влада республіки характеризувалась соціальним та національним утисками, що в порівнянні з провладною політикою Австро-Угорської імперії були лояльними.

Промислова розвиненість Чехословаччини зумовлювала відведення

західноукраїнським землям ролі економічно вигідного аграрного сектору, який забезпечував постачання сировини, дешевої робочої сили. Такі суспільно-політичні процеси певною мірою зумовлювали зростання обурення серед населення Карпатської України та посилення боротьби краян за ідею рівноправності і незалежності, проголошувану Августином Волошином.

Про роль А. Волошина у боротьбі за автономію говорить те, що він разом з Й. Камінським, представником русофілів, від імені Центральної Руської Народної Ради випрацював проект закону про Конституцію автономної Підкарпатської Русі [5, с. 18].

Варто відзначити, що Августин Волошин протягом тривалого часу звертався до празького уряду з питанням забезпечення реалізації міжнародного рішення від 1919 р., що гарантувало автономію території Підкарпатської Русі у складі незалежної Чехо-Словацької держави. Так, у серпні 1938 р. Волошин у своїй статті “Якої автономії домагаємось” писав: “Домагаємось чесного здійснення нашої автономії за законами мирових договорів і конституційної грамоти та протестуємо проти штучного поширення шкідливої централізації! Домагаємось, щоб кожному народові дати можливість повного господарського розвитку! Домагаємось забезпечення людських прав для всіх мешканців нашої країни! Бо тільки тоді Підкарпатська Русь станеться кріпостю нашої держави тут на східному краю республіки!” [11, с. 69].

В таких умовах чехословацький уряд змушений був надати Карпатській Україні статус автономної республіки на чолі з А. Бродієм, якого невдовзі було усунуто з посади голови уряду через пропагування проугорської політики.

Натомість, 26 жовтня 1938 року прем'єр-міністром Карпатської України було обрано Августина Волошина, з приходом якого надзвичайно ускладнились внутрішні і зовнішні політичні обставини, так як у листопаді 1938 р. значна частина Карпатської України (Ужгородський, Мукачевський і Севлюський повіти) з містами Ужгород, Мукачево і Берегово були приєднані до Угорщини відповідно до рішення Першого Віденського арбітражу [10, с. 262].

Таким чином, 22 листопада 1938 р. урядом Чехословацької республіки було прийнято конституційний закон про автономію Карпатської України, відповідно до якого державно-правовий статус Підкарпатської Русі був визначений як автономна складова частина Чехословацької республіки, закріплювалися повноваження органів законодавчої, виконавчої та судової влади. Проте, такі реформаційні перетворення в механізмі державного регулювання були сприйняті деякими державами, зокрема, Угорщиною та Польщею, як загроза своєму пануванню в Західній Україні, так як давали приклад для наслідування населенню українських земель, що входили до складу цих держав. Разом з тим, влада Польщі виступала проти утворення на Закарпатті української державності, вбачаючи в цьому значну перешкоду для владарювання на етнічних українських землях.

У свою чергу, Августином Волошином як прем'єр-міністром Карпатської України за складних внутрішніх та зовнішніх умов було вжито всіх заходів для стабілізації економіки, консолідації всіх патріотично-налаштованих сил, спрямованих на розбудову української державності.

Тому, можемо говорити про те, що державне будівництво Карпатської України провадилося основуючись на націоналістично-спрямованих ідеологічних поглядах її

очільника Августина Волошина – головного будівничого української держави.

Незважаючи на сформованість української правової думки у Закарпатті початку ХХ ст. на недостатньому рівні, готовність суспільства до побудови власної держави, наявність політичної еліти дали можливість А. Волошину об'єднати навколо державницької ідеї все населення краю.

Відтак, як відзначає О. Мишанич, шлях А. Волошина до українства і Карпатської України лежав не через Радянську Україну а був природним шляхом перетворення етнічної маси в народ, коли національне самоусвідомлення визріло на місці, без дії зовнішніх чинників. Українство на Закарпаття ніхто не приніс на багнетах, не нав'язала його й комуністична партія. Все подвижницьке життя, педагогічна, культурницька діяльність А. Волошина є прикладом того, як закарпатці – інтелігенція і простий народ – прийшли від етнічної свідомості до української ментальності. Русини стали українцями, відчули по потребу своєї державності і вибороли цю державність [5, с. 44].

С. Кульчицький у своїй статті писав: “У розбудові держави закарпатцям допомагали співвітчизники із Західної України, Північної Буковини і заокеанської діаспори. Курс Августина Волошина на утвердження національної державності дістав схвалення основної частини населення краю” [4]. На наш погляд, державницько-націоналістичні спрямування А. Волошина набули розповсюдження, знайшли прихильників та були підтримані виселенцями з України які зазнали політичного утиску і були репресовані, що в свою чергу зумовило міжнародний характер конфронтації національно-визвольних сил.

Августин Волошин став на шлях творення українського парламентаризму за зразком західноєвропейського ХХ сторіччя, чітко усвідомлюючи не лише рішучий спротив Праги, Будапешта і Берліна, а й сусідів на сході і півночі, тобто СРСР і Польщі. Зрештою, на це треба було розраховувати, виходячи з того, що ці два сусіди Карпатської України, котрі поділили українські землі в 1921 р. за Ризьким договором, не могли залишатися байдужими, що між ними – хай навіть і на невеликій частині української етнічної території – відроджується Українська самостійна держава, яка стане притягальним ядром для всіх українців у боротьбі за незалежну соборну Україну [6, с. 17].

Сам А. Волошин ще в своїй праці “Про шкільне право будучої української держави” писав: “Кожна держава нормує законами правний лад шкільництва. Дух законів залежить від розвитку політичної культури держави” [2, с. 100].

Як відзначає Т. Беднаржова, населення підтримувало справедливу політику. Всюди панувало неабияке піднесення. А. Волошин багато зробив для утвердження демократії. Народ повірив у себе. Край готувався до виборів першого Союму Карпатської України [1, с. 32].

А. Волошин та його однодумці обстоювали автономний статус Карпатської України у складі чехословацької федерації, не полишаючи боротьби за незалежність української держави. І саме в цьому історично-ідеологічному контексті слід розглядати державне самовизначення української нації шляхом проголошення Союмом 15 березня 1939 р. незалежності та державної самостійності Карпатської України і обрання її президентом Августина Волошина.

Разом з тим, 15 березня 1939 р. в Хусті було прийнято конституцію Карпатської

України – Конституційний Закон ч. 1., відповідно до якої:

§ 1. Карпатська Україна є незалежна Держава.

§ 2. Назва Держави є: КАРПАТСЬКА УКРАЇНА.

§ 3. Карпатська Україна є республікою з президентом, вибраним Соймом Карпатської України, на чолі.

§ 4. Державна мова Карпатської України є українська мова.

§ 5. Барва державного прапора Карпатської України є синя та жовта, при чому барва синя є горішня, а жовта є долішня.

§ 6. Державним гербом Карпатської України є дотеперішній краєвий герб: медвідь у лівім червонім півколі, чотири сині та три жовті смуги у правому півколі і ТРИЗУБ св. Володимира Великого з хрестом на середньому зубі. Переведення цього місця закону полишається окремому закону.

§ 7. Державний гімн Карпатської України є "Ще не вмерла Україна".

§ 8. Цей закон обов'язує зараз від його прийняття [5, с. 24].

Аналізуючи рішення Сойму Карпатської України з юридичної точки зору, В. Лемак справедливо відмітив, що прийняті на ньому державотворчі акти “мали статус конституційних і визначали форму нового державного утворення” [3, с. 147].

Саме прийнятий Конституційний закон відображав тодішні державницькі концепції та спрямування президента А. Волошина і його соратників. На наш погляд, такий нормативно-правовий акт став основою для формування і розбудови у подальшому державотворчих концепцій української нації, які склали державотворчу та правотворчу традицію української держави.

На переконання В. Худанича “утворення Карпато-Української держави стало логічним завершенням довгого процесу самостійницьких змагань закарпатських українців само визначити себе як органічну частину українського народу. Саме існування в 1938–1939 рр. Карпатської України як держави сприяло тому, що про неї заговорив світ. Карпатська Україна в той час була єдиним клаптиком української землі, на якому творилась своя українська державність і, певна річ, була предтечею сучасної суверенної Української держави” [8, с. 62].

Слід відзначити і вплив поглядів А. Волошина на питання державного устрою Карпатської України, а саме його позиції щодо децентралізації та розвинутого місцевого самоврядування, що, в свою чергу, повинно було сприяти реалізації прав, свобод, інтересів особи і громадянина.

Крім того, у своєму інтерв'ю в газеті “Нова Свобода”, яке знаходимо у архівних матеріалах, що містяться у фондах Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України) в м. Києві, зокрема у фонді № 3953 А. Волошин чітко проводить принцип рівності всіх перед законом незалежно від соціального, національного чи політичного статусу [9].

Говорячи про державницьке спрямування А. Волошина, В. Сергійчук справедливо відзначає, що очолюваний Августином Волошиним у міжвоєнний період український національно-визвольний рух на Закарпатті добився відродження в цьому регіоні української державності – єдиного острівця незалежної влади нашого народу в той час – однозначно дає нам повне право вважати А. Волошина справді великим українським державником. Бо коли 1938 р. українська державність почала відроджуватись в Закарпатті, то це піднесло настрої українства усього світу [6, 5].

Таким чином, Августин Волошин зробив значний внесок у формування правової думки краю, державницько-політичних реалій того часу.

Висловлюючи вікові прагнення карпатоукраїнського народу та не зважаючи на агресію фашистської Угорщини, утиски сталінської політики Радянського союзу А. Волошин провадив розбудову української державності наголошуючи на важливості реалізації національних та політичних прав населення Закарпаття.

Сформоване завдяки реалізації ідейних спрямувань А. Волошина державно-правове мислення закарпатських українців стало основою вітчизняних правових концепцій, які, вбираючи національні і світові традиції державотворчості, і на сьогодні впливають на розвиток української правової думки.

Здобутки та ідейна спадщина А. Волошина 15 березня 2002 року було визнано на державному рівні. Відтак, указом Президента України за визначну особисту роль у боротьбі за утвердження української державності Волошину Августину Івановичу – президентові Карпатської України у 1939 році було присвоєно посмертно звання Герой України з удостоєнням ордена Держави [7].

Використані джерела:

1. Беднаржова Т. Августин Волошин – державний діяч, педагог – мислитель. – Львів: Основа, 1995. – 248 с.
2. Волошин А. Про шкільне право будучої української держави // Науковий збірник Українського Вільного Університету в Празі. – Прага, 1942. – Т. 3. – С. 100-113.
3. Ганчин В. Автономістичні тенденції на Закарпатті в XIX і XX ст. // Українські Карпати: етнос, історія, культура. Матеріали міжнародної наукової конференції. – Ужгород: Карпати, 1993. – 316 с.
4. Кульчицький С. Держава, яка народилася й загинула в один день Карпатська Україна: спроба утвердження незалежності / С. Кульчицький [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/ukrayina-incognita/derzhava-yaka-narodilasya-y-zaginula-v-odin-den>
5. Мишанич О. В. Життя і творчість Августина Волошина. – Ужгород: ВАТ “Видавництво “Закарпаття”, 2002. – 48 с., іл.
6. Сергійчук В. Августин Волошин в українському національному житті // Августин Волошин як український державник, педагог і релігійний діяч. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 130-річчю від дня народження Героя України, о. Августина Волошина і 65-річчю проголошення Карпатської України 16 березня 2004 року – Київ: Видавництво “Прецедент”, 2004. – 148 с.
7. Указ Президента України від 15 березня 2002 р. № 257/2002 Про присвоєння звання Герой України □ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/257/2002>
8. Худаніч В. Карпатська Україна в європейській політичній кризі 1938–1939 років // Календар “Просвіти” на 1994 рік. – Ужгород, 1994. – С. 62.
9. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), ф. 3953, оп. 1, спр. 126.
10. Шандор В. Спомини: Карпатська Україна 1938–1939. – Т. 1 / Вікентій Шандор. – Ужгород: МПП Гражда, 1995. – 388 с.: іл.
11. Штефан А. Августин Волошин – Президент Карпатської України. Спомини. – Торонто, Канада, 1977. – 94 с.

Сабадош Т. И. Влияние государственной деятельности А. Волошина на формирование украинской правовой мысли.

В статье исследуется государственная деятельность А. Волошина и ее влияние на формирование украинской правовой мысли. Осуществляется исследования государственно-правового статуса Карпатской Украины и роли А. Волошина в борьбе за ее независимость.

Ключевые слова: А. Волошин, государственная деятельность, автономия, независимость, украинская правовая мысль.

T. Sabadosh. A. Voloshyn's statehood effect on the Ukrainian legal thought.

The article deals with the activities of state A. Voloshyn and its influence on the Ukrainian legal thought. Active research state-legal status of Carpathian Ukraine and role of A. Voloshyn struggle for independence.

Keywords: A. Voloshyn, national activities, autonomy, independence, Ukrainian legal opinion.

УДК 370.0(092)+343.11

Сворак С. Д.

Харьковский национальный университет внутренних дел

ИОСИФ ПОКРОВСКИЙ О НАРОДОВЛАСТИИ И МОНАРХИИ У СЛАВЯНСКИХ НАРОДОВ

Статья посвящена наследию И. А. Покровского – российского правоведа украинского происхождения. Раскрывается его понимание роли интеллигенции и народных масс в период революционного перехода от монархии к народоправству.

Ключевые слова: И. А. Покровский, право, народоправство, интеллигенция, автономная личность.

Имя российского правоведа, профессора, доктора римского права Иосифа Алексеевича Покровского известно хотя бы понаслышке многим образованным юристам, однако о его взглядах даже сегодня знает лишь узкий круг специалистов. В сравнении с многосотенными “списками трудов” научных работников последующих поколений библиография И. А. Покровского выглядит весьма скромно: в ней 47 названий, в том числе три книги [12, с. 341-346]. Но почти все они представляют и ныне огромный интерес. Прежде чем проанализировать взгляды И. А. Покровского, в частности его понимание роли интеллигенции и народных масс в период революционного перехода от монархии к народоправству, необходимо проследить его жизненный путь и эволюцию его идей, что в совокупности поможет нашим современникам осознать всю сложность и противоречивость эпохи на рубеже веков, дополнить общую картину развития политико-правовой мысли конца XIX – начала XX в., что, безусловно, имеет важное академическое значение.

Следует отметить, что основными источниками данного исследования являются: важнейшее произведение всего наследия И. А. Покровского “Основные проблемы гражданского права” [5], его же статья “Перуново заклътьє”, написанная для антибольшевистского сборника “Из глубины” [6], а также статья А. Л. Маковского “Выпавшее звено”, содержащая биографические данные И. П. Покровского [3, с. 3-32].

Родился И. А. Покровский в 1868 г. в семье сельского священника в Глуховском уезде Черниговской губернии. По окончании гимназии он продолжил обучение в Киеве, в пользовавшейся в то время известностью Коллегии Павла Галагана, где существовал конкурсный отбор. Одновременно с ним в Коллегии учился ставший впоследствии крупнейшим ученым в области международного права В. Э. Грабарь; из